

צילום: אריה איטח

פית איטח עם תלמידים יהודים ברומא. גם המאבטחים הקשוחים לא עצרו את הדמעות

אחרי תחנונים מצד יושבי האוטובוס משתכנע חיים קריסי, שבתו, רב"ט יסמין ז"ל, נהרגה ב־2001 בפיגוע דריסה, לשיר את "שבחי ירושלים". הוא מפליא בקולו, אבל במשפט "כי חיזק בריחי שערייך" הוא משתנק. 16 שנים לא שרתי, הוא מסביר

בדרך לפירנצה נשמע אוסף של שירים עבריים. כשמתחיל להתנגן "אנחנו שנינו מאותו הכפר", מזנקת עירית ומזדרזת להחליף לשיר אחר. "אני לא רוצה לשמוע פה שירים של יום הזיכרון", היא אומרת, "את זה יש להורים כבר מספיק בבית"

אזור, התחפש לבאטמן, עד שגלימתו השחורה נקרעה. אשר ואירית שחר התחפשו ל"מלח" (היא) ו"מלחית" (הוא). אשר לבש את התחפושת שבה השתמש בנו, שפיקד על ספינות בחיל הים, כשיצא למסיבת פורים חודשים ספורים לפני מותו. "אני מרגיש שככה אני ממשיך את עמרי על הגוף שלי", הסביר. אורי מוסאי מכפר סבא, שבנו, רב"ט עדן ז"ל מח" טיבת כפיר, נהרג ב־2011 בתאונת דרכים, התחפש לשורד ים, עם שפם מלאכותי משוח בשחור וכובע פיראטים, שלתחתיתו הודבקו קווצות שיער. כשהלך על פני אחת האימהות, היא נבהלה לרגע ואמרה לו, "מה זה, אני רואה שהתחפשת למלאך המוות". ליאל ז"ל, נהרג ב־2014 ברפיח, במבצע צוק איתן, שמרה אמונים להחלטתה ללבוש מאז מותו רק שחור רים ("כבר שנתיים, שבעה חודשים ו־11 ימים"), והסי תפקה בקשת שיער עם אוזני מיני מאוס.

כל אחד מהם נושא עליו, כקמע, את תמור נת יקירו. בארנק, על תליון, כשומר מסך בנייה. הם מרבים להזכיר, לשתף, לספר. על היופי שאבה, על אופיו הכובש של הבן, על הכור שנפער בהיעדרה של הבת, וגם על מיזמי ההנצחה. בטורנירי ספורט, בערבי שירה, בחדרי כושר, בלהקות מחול, במופעי מוסיקה, בגינות נוי, בתצפיות בטבע, באגדרטאות, וגם בסרטים אישיים שהועלו ליוטיוב. ותמיד עולה גם זכר השיחה האחרונה, רגע לפני שבא החושך. מזל שלבי מיהור, שבנה, סמ"ר יוסי ז"ל מחטיבת כפיר, נהרג ב־2002 בהיתקלות עם מחבלים בקלקיליה, נזכרת בשיחת הטלפון האחרונה, שבה השביע אותה בנה "לשמור על אבא", כאילו חש את גורלו. בכל פעם שמשעה, בעלה, משתרך מאחור בטיול, היא מזרזת אותו בקולה החזק, "בוא כבר, בסוף תלך לנו לאיבוד". כשהלך לבסוף לאיבוד ליד הקולוסיאום, ומאבטח מודאג יצא לחפשו, חזר משה מתנצל ומ־בויש: "לא שמעתי אותך קוראת לי".

בנו הצנחן של אורי אליהו מקיבוץ עברון, סגן פז ז"ל, נהרג ב־2014 ברצועת עזה, במבצע צוק איתן. אורי זוכר היטב איך התקשר בנו הביתה, "ובסוף השיחה ביקש לקרוא במיוחד לי לטלפון, דבר שהוא לא עשה בדרך כלל. השיחה היתה קצרה, אבל בשור נה מהרגיל, הוא אמר לי: 'אבא, תשמור על כל המ־שפחה'. זמן קצר אחר כך הוא נהרג. היום אני יודע שהיה חשוב לו לא להיפרד מהעולם לפני שאמר את

בחלקים גדולים בטיול אפשר היה לחוש איך ההורים חוזרים, ולו לזמן קצר, לעברם ה"נורמלי". מין אשנב הצצה נדיר לאנשים המאשרים שהיו פעם, כשהילד או הילדה האהובים הסתובבו עדיין בבית, בלי שצילומיהם הקפואים יעטרו פינות הנצחה בסלון. הקהילה היהודית ברומא, המונה כ־15 אלף איש, יצאה מגדרה כדי להעניק להורים יחס של רבי מעלה. "ממש רבו על הזכות לארח אותם", מסבירה אורן גונדרס, שהפכה את הטיפול ההתנדבותי בהורים שכולים למשימת חיים, והקפידה לעטוף אותם בטיול בכל רגע – כקטר בלתי נלאה – בחיבוק חם ומדבר. "כמעט כל חשבונות הטיול שולמו מראש. ההורים השתתפו בסכום סמלי".

המאבטחים של הקהילה נצמדו למשלחת, עם תמ־רוני שב"כ שכללו עצירת תנועה בכבישים ויצירת מרחבים סטרייליים. ההורים ("תקרא לנו קולגות של אבא", הציע בחיך מריר אחד האבות) פונקו באינספור קבלות פנים, ארוחות במסעדות כשרות, טיול בכר־כרות וסיורים בוותיקן ובמוזיאון הגטו היהודי. בבית מיכאל, מרכז יהודי פעיל ברובע המגורים מונטוורדה בעיר, הכינו להם מסיבת פורים, עם ארו־חת צהריים חגיגית וקריאה משותפת של המגילה. ריקרדו פצ'פיצ'י, מבכירי הקהילה, עמד לבשל כמו ידיו פסטה מאחורי הסירים, וכשיצא נאם בהתרגשות בעברית: "אנחנו שמחים שיש לנו הזכות להיות איתכם היום. לא אתם צריכים להודות לנו, אלא אנחנו לכם, כל יום ויום. אנו מקווים שתרגישו איתנו כמו אחים".

כיאה לרוח החג התבקשו ההורים להגיע בת־חפשות, אף שעבור רבים מהם, עליצות פומבית היא נושא רגיש, כמעט מחוץ לתחום. "זה היה התנאי שלי ליציאה לטיול", אומרת אורן גונדרס. "אנחנו מחפשים את השמחה. אין אצלנו שחור. היה צריך לשכנע פה ושם, אבל בסוף כולם הסכימו".

בני הזוג דורית וחיים מינץ מקריית ביאליק, שבנם, סמ"ר זוהר ז"ל, היה לוחם אגוז ונהרג ב־1996 בקרב בדרום לבנון, התחפשו למלך ומ־לכת הלילה, עם מסיכות שהביאו איתם מטיול בטנריף. חיים קרי־סי מאשקלון, שבתו, רב"ט יסמין ז"ל מחיל הלוגיסטיקה, נהרגה ב־2001 בפיגוע דריסה בצומת

1 צהרי יום שמש חורפית של אמצע מארס, כאולם בית הכנסת הגדול של רומא, הרים ישי מאיר, אבא של רב"ט יערה ז"ל, את הקלרינט שלו והצמיד אותו לשפתיו. פע־מים רבות ניגן במהלך המסע, כלהקת שמי־חות של איש אחה. אבל הפעם, בבית הת־פילה הריק, בקעה מפיו תפילה מרטיטה במיוחד, פיוטית להרהים, של "הבן יקיר לי".

זו היתה סצנה מצמיתה. אב שכול מנגן לחבריו, כולם למודי אובדן כמוהו, את השיר המפעים שבו "משוחח" הורה עם ילדו האהוב. מה לא היו נותנים ההורים כדי לקיים שיחה כזאת. לרגע נדמה היה שגם מלאכי השרת שלחו כנף ומחו דמעה.

"אני אף פעם לא יודע מה אני הולך לנגן, ופתאום זה יצא לי", הסביר ישי להורים שניגשו בדממה לח־בקו. "לא חשבתי מראש, פשוט ניגנתי. כאילו כיוונו אותי מלמעלה".

יערה, בתו, שירתה בחיל הרגלים. במאי 2003 נהר־גה בתאונת דרכים, כשני קילומטרים מבית המשפחה בכפר תבור. איבריה נתרמו להשתלה, ומאז מותה מק־דיש האב את מרצו להרצאות בנושאי בטיחות בדרכים. בטיול הוא יחלק לכל דורש את תמונתה, ששובצה בכרטיס קשיח ("הכנתי 400 אלף עותקים מזה"). היא מחייכת שם מלאת אור, מאחורי ראשה מתנופף דגל ישראל, משמש לה מעין כתר של נסיכות.

55 הורים שכולים

התייצבו לטיול של שלושה ימים ברומא ובפירנצה כאורחי הקהילה היהודית באיטליה, תחת הכותרת "הופכים עולמות – מגשימים חלומות". את המסע אירגנה עמותת "אור למשפחות", שהוקמה ב־2008 על ידי סא"ל (מיל') עירית אורן־גונדרס, לשעבר ראש ענף כוח אדם בחיל ההנדסה הקרבית, במטרה להעניק תמיכה רג־שית וחוויות מעצימות להורים שאיבדו את יקיריהם במהלך השירות הצבאי.

כדרכה של משפחת השכול, היה שם מיקרוקוסמוס של החברה הישראלית. בני כל העדות, אנשים מהעיר, מהמושב ומהקיבוץ, מבוגרים יותר ופחות. שכולים ותיקים לעומת חדשים. היו שם סיגלית וירון בצלאל, שבתם, סגן הילה ז"ל, נהרגה ב־2012 בהתמוטטות עמוד התאורה בחזרות לטקס יום העצמאות בהר הרצל; יעקב וציפורה אביטן, שבנם, סמ"ר עדי ז"ל, נחטף ונהרג בידי חיזבאללה בהר דב בשנת 2000; אשר ואירית שחר, שמנהלים מאבק משפטי ממושך על הזכות להביא לעולם ילד מזרע בנם, סרן עמרי ז"ל, שנהרג בתאונת דרכים ב־2012.

והיו שם גם תמר ויהודה גלברד מחדרה, שבנם, סמ"ר צביקה ז"ל, נהרג ב־2002 בפיגוע שביצע מחבל מתאבד בצומת מגידו; רחל ורוד נאור משוהם, שבתם, סמל יפעת ז"ל מחיל הלוגיסטיקה, נהרגה ב־1997 בה־תנגשות מכוונת של נהג אוטובוס ערבי ברכב שבו נסעה; או תקווה ועודד רוזנר מחולון, שבנם, לוחם כפיר רס"ן רועי ז"ל, נהרג ב־2009 במ־

בצע עופרת יצוקה ברצועת עזה. זה לא היה "פסטיבל שירי דיכאון" ולא "אוטובוס הדמעות". כבר עם הנחיתה ברומא, כשהקבוצה פצחה בשירי ארץ־ישראל לפני התור לדרכונים, התברר שההורים לא מחפשים חיק משותף לבכי, אלא דווקא לצחוק. אף על פי, ולמרות הכל, "בלי שישפטו אותנו מבחוץ על שאנחנו מעזים להיות שמחים", כמו שאמר יובל לקריף מקריית אתא, שבנו, סרן ניר ז"ל, מכונאי מוסק, נהרג ב־2010 בה־תרסקות מסוק חיל האוויר ברו־מניה. "את הבכי והצער אנחנו מכי־רים יותר מדי טוב מהבית. לפה באנו כדי לנסות להירגע".

צביה קייקוף. בנה אהב את הצבע האדום